

DANIEL ERNEROT OCH EMIL HOLMSTRÖM

OM ETT ORD 2

FORUM

Tidigare utgivning
OM ETT ORD, 2006

www.omettord.se

Bokförlaget Forum, Box 70321, 107 23 Stockholm
www.forum.se

Copyright © Daniel Ernerot och Emil Holmström 2008
Omslagsdesign LiBä
Satt hos Ljungbergs i Köping
med New Aster 11/13
Tryckt 2008 hos Bookwell i Finland
ISBN 978-91-37-13269-3

INNEHÅLL

FÖRORD 11

PÅ KORTA BEN I SVENSKAN 13

Kasperdocka 13 – Ursprung 13 – Jojo 14 – Nalle 14 – Galon 15
Barn 15 – Flicka 16 – Pojke 16 – Gagga 17 – Blöja 17 – Tumme 28
Docka 28 – Morsk 19 – Nostalgi 19 – Pli 20 – Parvel 20 – Pula 21
Jätteliten 21 – Bu 22 – Pulka 22 – Stoja 23

SAKER VI SKAFFAR OSS 24

Album 24 – Cabriolet 24 – Diplom 25 – Kamera 25 – Ögonsten 26
Gitarr 26 – Maskot 27 – Garage 27

MÅLARENS ABC 29

Kaki 29 – Svart 29 – Grön 30 – Gredelin 30 – Turkos 31 – Cendré 31
Brun 32

GRÖNA FINGRAR 33

Lövkoja 33 – Tulpan 33 – Perenn 34 – Böna 34

LOVVÄRT 36

Intuition 36 – Rekorderlig 36 – Galant 37 – Bussig 37 – Bravo 38
Skämta 38 – Bra 39 – Pärla 39 – Nyfikenhet 40

ÖVER DAGGSTÄNKTA BERG 41

Termos 41 – Släntra 41 – Vinthund 42 – Höna 42 – Sommar 43
Smultron 43 – Nötkreatur 44 – Höst 44 – Tjärn 45 – Varg 45 – Domherre
46 – Stick 46 – Fjol 47 – Skur 47 – Brasa 48 – Tax 48 – Kantarell 49
Blåbär 49 – Bi 50

ATTENBOROUGHARE 51

Krokodil 51 – Hord 51 – Djungel 52 – Kannibal 52 – Tiger 53
Delta 53 – Orangutang 54 – Trofé 54 – Parakit 55 – Pygmé 55 –
Safari 56 – Karantän 56

VÄDRETS MAKTER 58

Ocean 58 – Åska 58 – Orkan 59

VAD ÄR VÄL EN BAL PÅ SLOTTET? 60

Palats 60 – Limousine 60 – Lyx 61 – Fraternisera 61 – Apanage 62
Diva 62 – Flärd 63

ORD MAN SÄLLAN HÖR 64

Debacle 64 – Knorrhane 64 – Travesti 65 – Egid 65 – Salmonibrev 66
Petimäter 66 – Rumor 67 – Damoklessvärd 67 – Insinuera 68 – Pikant 68
Snorgärs 69 – Hermetisk 69 – Ondulera 70 – Pastisch 70 – Umami 71
Sangvinisk 71 – Knyffel 72 – Kuttersmycke 72 – Tungus 73 – Prekär 73
Lappri 74 – Roué 74 – Mecenat 75 – Braunschweigmumma 75
Paskill 76

RANSONERINGSSVENSKA 77

Knussla 77 – Jantelag 77 – Snål 78 – Futtig 78 – Mygla 79 – Kupong 79
Hamstra 80

MOSSIG SVENSKA 81

Ändalykt 81 – Grann 81 – Viking 82 – Jordegumma 82 – Fäfot 83
Dank 83 – Lystmäte 84 – Pimpinett 84 – Black 85 – Rubb 85 – Fäbless 86
Överflygla 86 – Varsko 87 – Förgäta 87 – Åbäke 88 – Byracka 88
Has 89 – Okvädinsord 89 – Blott 90 – Grannlåt 90 – Fjät 91 – Mara 91
Gorma 92

I STÄLLET FÖR AFTER WORK 93

Idrott 93 – Schack 93 – Konsert 94 – Hobby 94 – Golf 95 – Bingo 95
Frisbee 96 – Ishockey 96 – Klubb 97 – Charader 97 – Bio 98
Stafett 98

STORSTADSPULS 100

Shoppa 100 – Taxi 100 – Hektisk 101 – Barista 101 – Trafik 102

HAR DEN ÄRAN! 103

Kalas 103 – Semla 103 – Mastig 104 – Kafferep 104 – Påttår 105
Marsipan 105 – Vanilj 106 – Polkagris 106 – Refräng 107

KLIRR I GLASEN 108

Kavaj 108 – Porslin 108 – Frack 109 – Punsch 109 – Bankett 110
Överklass 110 – Sabrera 111 – Karat 111 – Sorbet 112 – Tablett 112
Bröllop 113 – Dragplåster 113

BLAND GRYTOR OCH KASTRULLER 115

Recept 115 – Pudding 115 – Buljong 116 – Lakrits 116 – Marinera 116
Pyttipanna 117 – Clementin 117 – Margarin 118 – Avokado 118
Gurka 119 – Karaff 119 – Paj 120 – Makrill 120 – Potatis 121
Rabarber 121 – Pizza 122 – Fil 122 – Kastrull 123 – Majonnäs 123
Sås 124 – Mejeri 124 – Spenat 125 – Våffla 125 – Gaffel 126
Karott 126

SVARTA FÅR I SVENSKAN 128

Patrask 128 – Nucka 128 – Idiot 129 – Vamp 129 – Bög 130
Menlös 130 – Hallick 131 – Skinnskalle 132 – Slashas 132 – Näsvis
133 – Taskspelare 133 – Marodör 134 – Tölp 134 – Grobian 135
Monster 135 – Bastard 136 – Slav 136 – Illbattning 137 – Kalli 137
Ragata 138 – Pundig 138 – Häxa 139 – Grotesk 139 – Hynda 140
Fåntratt 140 – Plugghäst 141 – Bödel 141 – Makaber 142 – Buse 142
Dumbom 143

TJUV OCH POLIS 144

Boja 144 – Konstapel 144 – Bulvan 145 – Polis 145 – Pistol 146
Bandit 146 – Kåk 147 – Bordell 147 – Rannsaka 148 – Munkavle 148
Gäng 159 – Plit 149 – Komplott 150

SÄNGKAMMARSVENSKA 151

Kåt 151 – Älska 151 – Kinky 152 – Balle 152 – Älskog 153 – Orgie 153
Testikel 154 – Puss 154 – Snuskhummer 155

PÅ RESANDE FOT 156

Bistro 156 – Jeep 156 – Steward 157 – Gassa 157 – Preja 158
Ö 158 – Katamaran 159 – Frankera 159 – Hästkraft 160 – Kupé 160
Utland 161 – Stins 161

KROPPSBEKLÄDNAD 162

Jacka 162 – Bikini 162 – Handske 163 – Trosa 163 – Pyjamas 164
Trenchcoat 164 – Mössa 165 – Rock 165 – Mask 166 – Kalsong 166
Diadem 167

OCH RÖSTER STIMMA 168

Tomte 168 – Otta 169 – Stearinljus 169 – Julklapp 170 – Mistel 170
Filipin 171 – Glögg 171 – Advent 172 – Påsk 172

SITER I HUVUDET 173

Prestige 173 – Attityd 173 – Griller 174 – Huvudbry 174 – Melankoli
175 – Vimmelkantig 175 – Modstulen 176

HUSLIGT 177

Paviljong 177 – Jalsi 177 – Frukost 178 – Korridor 178 – Krackelera
179 – Arkitekt 179 – Brits 180 – Friggebod 180 – Hangar 181
Baldakin 181 – Nyckel 182 – Toffelhjälte 182 – Ruckel 183 – Toalett 183
Pool 184 – Kran 184 – Latrin 185 – Granne 185 – Visthus 186 – Bro
186 – Fönster 187 – Labyrint 187 – Nattduksbord 188 – Toffel 188

SLANG SOM KOMMER OCH GÅR 189

Pluring 189 – Stalker 189 – Prisse 190 – Hoj 190 – Muggig 191 – Kirra 191 – Grunka 192 – Digga 192 – Gaffla 193 – Haja 193 – Flabba 194 – Kova 194

PRAISE THE THE LORD! 195

Pilgrim 195 – Ängel 195 – Fadder 196 – Mumie 196 – Abrakadabra 197 – Paradis 197 – Kättare 198 – Mausoleum 198 – Ciceron 199 – Svära 199 – Helvetesmaskin 200

SJUKT I SVENSKAN 201

Paria 201 – Krank 201 – Virus 202 – Vaccin 202 – Cancer 203

LEGOKNEKTENS NIO TILL FEM 204

Plundra 204 – Löpeld 204 – Parad 205 – Explodera 205 – Falang 206 – Infanterist 206 – Krut 207 – Kader 207 – Salva 208 – Bomb 208 – Tragedi 209

I KALENDERN 210

December 210 – Vecka 210 – Januari 211 – Lördag 211 – Datum 212 – Februari 212

FLER OSTADIGA SAMMANHANG 214

Porter 214 – Vin 214 – Pilsner 215 – Portvin 215 – Sherry 216 – Snaps 216 – Nykter 217 – Sprit 217 – Bläcka 218 – Supa 218 – Mäsk 219 – Cider 219 – Vodka 220

PLATTANS FEM I TOPP 221

Opium 221 – Nikotin 221 – Knark 222 – Langa 222 – Drog 223

RÄKNENISSENS DAGBOK 224

Skatt 224 – Blankett 224 – Giro 225 – Brutto 225 – Lösöre 226 – Slant 226 – Kamrer 227 – Makulera 227 – Budget 228 – Kalkyl 229 – Bankrutt 229 – Pris 230 – Ingenjör 230

VAR HELST INTE ... 231

Hemsk 231 – Galen 231 – Desperat 232 – Trivial 232 – Filister 233
Cynisk 233 – Konstig 234 – Flummig 234

KONTORSSNACK 236

Klyscha 236 – Intervju 236 – Strejk 237 – Kliché 237 – Filofax 238
Clinch 238 – Kampanj 239 – Syfte 239 – Portfölj 240 – Broschyr 240
Kompanjon 241 – Coach 241 – Nisch 242

UPPSNAPPAT PÅ NO-TIMMEN 243

Digital 243 – Magnet 243 – Plutonium 244 – Matte 244 – Eko 245
Knop 246 – Syre 246 – Neon 247 – Elektron 247 – Antenn 248 – Väte
248 – Massa 249

KROPPSLIGT 250

Muskel 250 – Nuna 250 – Odör 251 – Läspa 251 – Vrångstrupe 252
Knä 252 – Lekamen 253

I MEDIERNAS STRÅLKASTARLJUS 254

Hallåa 254 – Manus 254 – Paparazzo 255 – Manipulera 255 – Vinjett
256 – Paus 256 – Mantra 257 – Minister 257

REGISTER 259

FÖRORD

Varför säger vi som vi gör?

Frågan berör de flesta av våra ord. Ta uttrycket snuskhummer. Varför heter det så? Hummern är väl inte direkt känd för att visa några perversa sidor?

Bläddra till sidan 155. Där får du reda på att hummer egentligen är ett slangord för hand. På äldre stockholmska kunde man till exempel tala om att ”räcka fram hummern”. Snuskhummer anspelar alltså på de fula gubbarnas händer. Eller i klartext: På att de fula gubbarna inte kunde hålla händerna i styr.

Är det här livsnödvändig kunskap? Historien om snuskhummern platsar kanske inte på tio i topp-listan över saker som du absolut måste få veta innan du dör. Men medge att du också någon gång har undrat över ett ord. Att du i ett förbryllat ögonblick ställt dig undrande inför orden som omger dig varje dag, varje vaken timme.

Ja, varför säger vi egentligen som vi gör?

För två år sedan samlade vi våra svar i en första Om ett ord-bok. Efter tre veckor var boken slutsåld. Och den har

tryckts och sålts och tryckts igen i flera omgångar sedan dess.

Medan bokläsarna har fått svar på en del av sina frågor har vi fortsatt att skriva om ord i det elektroniska nyhetsbrev som vi driver. Ett brev som vi för enkelhetens skull också har döpt till Om ett ord. Omkring 30 000 prenumeranter har genom www.omettord.se följt vårt dagliga brev. Drivna av svaret på samma fråga som vi.

Två år senare har det blivit en bok till. I den här boken samlar vi all sorts svenska: Ransoneringsvenska, mossig svenska, sängkammarsvenska och slang som kommer och går. Vi serverar också några Attenboroughare och ord som vi snappade upp under lektionerna i NO. Bland mycket annat.

Trevlig läsning!

DANIEL ERNEROT OCH EMIL HOLMSTRÖM

SLANG SOM KOMMER OCH GÅR

PLURING

”Nå, pluringar hva’ ä’ de’ om?”, röt patron i ”Strejken på Bergstomta” från 1892. Även om pluring numera används som en vardaglig synonym till pengar, är det naturligtvis inte till dem som patron talar.

Pluring är ett äldre ord för småbarn, som från början användes om små tråkilar eller korvbitar. Att ordet började användas om barn beror förmodligen på en liknelse med obetydliga ting.

Detsamma gäller antagligen betydelsen småslantar, som vi har brukarna av talspråket månsing – västgötaknallarnas hemliga språk – att tacka för. De använde ordet för att utomstående inte skulle förstå, men redan vid 1800-talets mitt hade pluring tagits upp i skriftspråket.

STALKER

Stalker är ett av de nyord som ännu inte har hunnit etablera sig ordentligt i skriftspråket – men som ändå används frekvent. Inte minst bland yngre personer. Eftersom ordet är direkt hämtat från engelskan är det vanliga ut-

talet ståker, med långt å. Betydelsen är ungefär förföljare, om personer som är maniskt intresserade av någon.

Också i engelskan är uttrycket nytt. Åtminstone i den moderna betydelse som stöttes på första gången 1991. Betydligt äldre är stalker i betydelsen tjuvskytt. Detta bruk har förekommit i engelskan sedan början av 1400-talet.

Ursprunget är antagligen det engelska steal, besläktat med svenskans stjåla.

PRISSE

Färgstarka karaktärer kan man lite skämtsamt kalla för prissar. Det är sådana som märker ut sig på ett lustigt sätt. Vi talar till exempel om festprissar och sällskapsprissar.

Men prisse har också haft en annan, dialektal innebörd. Det har varit en skämtsam benämning för hundar. Som i följande citat från 1925: "En gång var en ekorrskytt ute på jakt och hans prisse började ge hals inne i ett tätt gransnår."

Man tror att ordet snappades upp i studentkretsar under 1800-talets senare hälft. Troligen efter tysk förebild. Men ursprunget är oklart. Kanske är det bildat som en kortform av prins, ungefär som vi kallar Nils för Nisse.

HOJ

Cyklar har hetat hoj sedan början av 1900-talet. Från början mest i stockholmsslang. I Ernst Brunners "Känneru brorsan?" från 1980 kan vi läsa: "Ledda libran, jäla följetång man har, ropade Tvärna gråtande. Nu får man tjara en hoj eller nåt och lindra pån."

Men hoj är egentligen ett äldre ord. I svenskan använ-

des det förr efter holländsk förebild om små segelfartyg. De var enmastade och flatbottnade båtar som trafikerade Hollands och Englands kuster.

Hoj i betydelsen cyklar har sitt ursprung i förbrytar-språk. Kanske var det först halvtrasiga cyklar som man pratade om. Hoj har nämligen också använts om gamla skrotfartyg.

MUGGIG

”Det är ju inte compact living precis och säkert rätt muggigt borgerligt i vissas ögon”, menade Sveriges Radios Måns Hirschfeldt i ett inslag om gamla serviser 2003. Muggigt används bildligt om något som är unket och föråldrat.

Med sin lite slängiga stil är uttrycket rätt typiskt för stockholmsslangen. Men ordet förekommer även i andra delar av landet. I Skåne används muggig som en synonym till möjlig, en betydelse som också är den ursprungliga.

Ordet kommer nämligen av det dialektala mugg, fukt eller mögel. Mugg kan liksom mögel härledas till det indoeuropeiska muk, och muggig delar därmed ursprung med mucor, som är det latinska ordet för mögel.

KIRRA

”Vi har satsat på jobbet och det egna livet för att ha det ’klart’ och välplanerat, och tror att det är lätt kirrat närhelst vi försöker skaffa barn”, kunde man läsa i en SvD-krönika från 2000.

Något kirrat är fixat och klart. Kanske är inte ordet helt bekant i alla delar av landet, eftersom det har en viss stockholmsprägel. Kirra är dessutom inte jättegammalt. Ordet

har använts i skriftspråket sedan 1929, och är ett lån från romani. Det kommer av kira, med den snarlika betydelsen göra eller arbeta.

I äldre svenska förekommer andra kirra. Bland annat med innebörden kvida eller gråta, om gnälliga barn.

GRUNKA

”Via en mängd elektroniska grunkor är de robotliknande blommorna kopplade till plattor på golvet”, skrev GP i en konstskildring 2002. I citatet används uttrycket grunkor om ett obestämt föremål av något slag. Men ordets betydelse har också delvis varit en annan.

Förr kunde det äldre grum syfta på bottensatsen i något. Och denna betydelse känns igen i det snarlika caffegrunk, om kaffesump. Båda orden har dock lite med dagens betydelse att göra.

Förklaringen till dagens bruk är att grunka även har använts om bottenskräpet i kistor. Om småpengar och andra värdesaker – och därefter också om saker i allmänhet.

DIGGA

Att digga är att verkligen gilla. Särskilt artister, låtar och annat som man tycker om. ”Inne på den lilla klubben sitter ett 30-tal personer och diggar det snortajta band som trängt ihop sig i hörnet”, skrev till exempel GP 2004.

Ordet lånades in i svenskan under tidigt 1960-tal från det engelska dig, med samma betydelse. Men dig betyder ju som bekant även gräva. Så, vad har då grävning att göra med att tycka om saker?

Jo, på 1930-talet blev dig ett slangord i engelskan för att

förstå, förmodligen genom den underförstådda innebörden i att gräva fram något. Och betydelsen utvecklades snart till att uppskatta.

GAFFLA

För personer som föredrar ett lågmält tonfall kan nog gafflande människor upplevas rätt påfrestande. Gaffla är nämligen en synonym till högljutt, intetsägande babbel. Och så har ordet använts sedan 1700-talets slut.

Visst låter gaffla förvillande likt en verbform av gaffel, men så enkelt är det inte. Gaffla är ett lån från nordtyska gaffeln, där betydelsen både har varit högljutt skratt och att gapa med munnen.

När det gäller släktskap med andra svenska ord är gaffla närmast besläktat med gapa, och med det lite ovanliga begabba, att göra någon till åtlöje. Men troligtvis finns det också ett mer långväga släktskap med gaffel.

HAJA

”Hajar du tugget?” Så skrev Aftonbladet om ungdomsspråk 2000. Haja betyder här förstå. Så har vi sagt i svenskan sedan mitten av 1800-talet.

Är det möjligen det läskiga däggdjuret haj som är upphovet? Nej, haja kommer av romani, precis som många andra slangartade ord från den tiden.

Det finns också ett annat haja – det som används i uttrycket haja till, att rycka till av något obehagligt. Inte heller detta ord har någon känd koppling till djuret. I detta fall kommer det av dialektala ordet haj, rädd, som använts sedan början av 1600-talet.

FLABBA

Ibland kan kunskapen om ett ords historia ge en ökad känsla för det. Ta ordet flabba, till exempel. Att det är ett annat ord för att skratta vet vi redan. Och många av oss känner nog också att det inte är helt neutralt, utan har en lite tölpaktig klang. Men varför?

Ordet har förekommit i svenskan sedan 1800-talets slut. Det kan härledas till flabb, använt som i ett citat från 1910, där man talar om ”det begynnande kyrkliga uppvaknandet i flabbets och hångrinets, revyernas och Bostons hufvudstad”.

Egentligen är dock flabb en synonym till stor mun eller käft. Ursprunget är lågtyskans vlabbe, ”hängande mun”.

KOVA

Kova är slang för pengar. Ordet är känt i svenskan sedan mitten av 1700-talet, och har nästan alltid använts i bestämd form. Ofta har det använts i sammansättningar som storkova, en stor summa pengar. Ett exempel finns i Sydsvenska Dagbladet från 1979: ”Björn Borg och hans kolleger i tenniscirkusen gör i framtiden upp om storkovan från svenska Volvo.”

Ordet är finskt från början. Det kom till som en förkortning av ”kova raha”, klingande mynt på finska, och kom in i svenskan genom uttrycket ”Kolme Kowaa Riikin Daleria” – den finska motsvarigheten till ”Tre riksdaler specie”. Detta uttryck förekom på vissa svenska sedlar på 1700-talet.